

Hercegovine. Knjiga je prva zgodovinska študija, ki bralcu ponuja celovit pregled političnega razvoja Bošnjakov v času 40 letne avstrijske uprave. Upati je, da bo pričujoče delo izzvalo pozornost ne le strokovne, temveč tudi širše javnosti, tako v Bosni in Hercegovini, kot tudi drugod.

Milan Likič Guček

Stari krajepisi Istre. Zbral in uredil Darko Darovec. Koper: 1999. 292 strani.

V zbirki "Knjižnica Annales Majora" je v Kopru izšla zajetna publikacija, ki so jo izdali Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije v Kopru in Pokrajinski muzej Koper.

O zgodovini Istre imamo namreč v latinščini, italijanščini in nemščini napisanih precej zanimivih del starejšega datuma, ki so razen za redke strokovnjake, ostala precej neznana. Sedaj pa imamo pred seboj prevode v slovenščino. Dvanajst krajepisov Istre je izpod peresa 12 različnih avtorjev, ki so jih ti napisali med 15. in 18. stoletjem, nekateri od teh so bili sicer že objavljeni, vendar ob različnih priložnostih, medtem ko so tu zbrani na enem mestu in zato tudi primerljivi med seboj. Največja odlika sedanje izdaje pa je prav gotovo dejstvo, da so tekstom dodane kritične opombe in da vsak tekst uvaja biografija avtorja teksta. Lahko bi rekli, da velja za vse avtorje nekakšna skupna značilnost, da nam Istro predstavljajo z zgodovinskega, geografskega, etnografskega, včasih tudi z gospodarskega in vojaškega stališča. Posamezni predstavljeni starejši pisci so bili večkrat premalo kritični do starejših t. j. antičnih in srednjeveških tekstov, ki jih enostavno prepisujejo, drugi npr. ne ločijo mest in trgov, skoraj vsi omenjajo kraje, ki jih ni več, tako da so imeli prevajalci in avtorji opomb zahtevno delo. Iz italijanščine je tekste prevedla Vida Gorjup Posinkovič, iz latinščine Pavel Češarek, iz nemščine pa Eva Holz.

Vprašanje prevajanja osebnih in krajevnih imen je v publikaciji rešeno tako, da so latinska imena poslovenjena, italijanska in nemška osebna imena pa v večini ohranjena v izvorni obliki (razen zelo uveljavljenih slovenskih oblik), medtem ko imamo pri krajevnih imenih sodobno poimenovanje in v opombi opozorilo na izvorno obliko.

Velike zasluge za izid publikacije ima nedvomno Darko Darovec kot urednik, sicer pa so pisci življenjepisov štirje, od teh je Darko Darovec prispeval devet življenjepisov, deset tekstov je opremil s kritičnimi opombami, napisal pa je tudi uvodno besedo k celotni publikaciji. Eva Holz je prispevala Valvasorjev življenjepis, prevedla iz nemščine precej obsežen tekst iz Valvasorjeve Slave in k temu napisala kritične opombe. Salvator Žitko je predstavil življenjepis Pietra Coppa in napisal kritične opombe k njegovemu tekstu, medtem ko je Ivan Markovič napisal življenjepis Petra Pavla Vergerija starejšega.

Pisci originalnih tekstov izhajajo večinoma iz romanskega govornega območja, nekateri med njimi pa so tudi bivali na ozemlju beneške Istre, ki so jo zato precej dobro poznali, izjema je Valvasor, ki je pisal v nemščini in ki Istre verjetno osebno ni posebej dobro poznal. Teksti so v knjigi razporejeni kronološko.

V prvi polovici 15. stoletja je nastal krajši tekst z naslovom Mesto Koper (De urbe Justinopolis), velikega humanista, *Petra Pavla Vergerija st.*, rojenega v Kopru. Ta nastanek Kopra in nekaterih drugih mest povezuje z legendo o Argonavtih, kar zasledimo še pri nekaterih drugih piscih. Naslednji veliki humanist *Flavij Blond Forlijski* (ker je bil doma iz Forlija), sicer avtor različnih zgodovinskih del, je 1453 objavil delo *Italia illustrata*, iz katerega si tukaj lahko preberemo odlomek z naslovom Istra – opis enajste pokrajine Italije. Po njegovem naj bi bil Koper po nastanku prvo mesto v Istri, omenja pa še druga mesta kot Izolo, Piran, Umag itd. Na nekatere netočnosti (npr. da je sv. Hieronim avtor slovanske pisave) opozarja D. Darovec v opombah.

Znani pisec obširnega Dnevnika (58 zvezkov), po rodu Benečan, *Marino Sanudo*, je napisal tudi Potopis po Istri (Itinerario per la Terraferma veneta, 1483), katerega odlomek nam popisuje Koper, Piran, Poreč, Pulj, Labin itd. Pri opisu Labina med drugim beremo: "Tu so sami Slovani in ne znajo latinsko, kar me je zelo presenetilo; oblačijo se v sivo, imajo svet, ki šteje 24 članov...", sicer pa omembe slovanskega prebivalstva v objavljenih tekstih niso prav pogoste.

Življenje in delo *Pietra Coppa* nam predstavlja S. Žitko. Coppo je bil po rodu iz Benetk, vendar se je kasneje naselil v Izoli, postal izolski meščan in se kmalu uveljavil v javnem življenju, poleg tega se je

posvečal geografskim in zgodovinskim raziskavam, znan pa je tudi kot kartograf. Prav njegove geografske karte veljajo za najboljše v svojem času. Predstavljeni nekoliko daljši tekst O položaju Istre (Del sito de Lustria) je bil prvič objavljen leta 1540. Poleg beneške Istre in sicer obalnega dela in notranjosti, predstavlja tudi habsburški Trst. Tudi Coppo je nekatere opise starejših avtorjev uporabil premalo kritično, na kar je Žitko v obsežnih opombah posebej opozoril, zlasti na pripoved o Argonavtih in Kolhijcih, na lokacijo Nezakcija, na nekatere nepravilnosti v zvezi s hunskimi vdori itd. Kot nekateri drugi, je tudi Coppo mejo Istre na severu postavil na Timav, zanimiv je opis solin, zlasti pa vrsta raznih večjih in manjših krajev, ne le Milj, Kopra, Pirana, Izole, ampak tudi Vrsarja, Rovinja, Poreča, Pulja itd.

Naslednji avtor, ki je ustvarjal v 16. stoletju in je bil po rodu Pirančan je *Janez Krstnik Gojnej*, slavni zdravnik, simpatizer protestantov, ki je zaradi tega bil tudi pregnan z beneškega ozemlja in je potem živel na Nemškem. V 16. stoletju je nastala njegova knjižica O legi Istre (objavljena 1722 na Nizozemskem), kjer je prikazal meje Istre, antična in sodobna mesta celotne Istre, istrske učenjake in še kaj. Precejšen poudarek je na antičnem obdobju, opiše pa tudi sodobni čas, vendar razlik med oppidum in civitas ne upošteva dosledno. Biografsko ga je predstavil in tekst opremil z znanstvenim aparatom Darko Darovec.

Pismo o Istri, avtorja *Ludvika Vergerija*, je resnično nastalo kot pismo, ki ga je avtor napisal na prošnjo Sebastijana Münstra, židovskega profesorja na Univerzi v Baslu, ki je prestopil v vrste protestantov, sicer pa je bil znan kot kartograf in izdajatelj "Cosmographie Universale", kjer je bil objavljen Vergerijev tekst o Istri. Tudi Ludvik Vergerij je bil protestant, kakor njegova strica koprski škof P. P. Vergerij ml. in puljski škof I. K. Vergerij. S pripadnostjo reformaciji je morda mogoče pojasniti dejstvo, da je v starejših objavah tega pisma izpuščen tisti del, kjer Ludvik Vergerij s ponosom piše o obeh svojih stricah. Sicer pa je sam tekst kratek in dokaj realističen.

Za enega najboljših opisov Istre, ki je nastal v 16. stoletju, velja delo *Leandra Albertija* iz Bologne. Pomembno je tudi zato, ker navaja vire, ki so bili kasneje izgubljeni, posebnost njegovega dela so podatki, ki so mu jih posredovali lokalni izobraženci. Tukaj je objavljen tekst z naslovom Istra – devetnajsta pokrajina Italije (odlomek iz Descrittione di tutta Istria). Avtor se pokaže kot dober poznavalec antičnih piscev, pa tudi sodobnikov. V svoje delo, kjer je mogoče najti zanimive opise krajev, tako beneške kot avstrijske Istre, je vključil tudi podatke o gospodarstvu (vinogradništvo, oljkarstvo, solinarstvo) in vrsto zgodovinskih podatkov.

17. stoletje zastopa Koprčan *Nicolo Manzuoli* z daljšim tekstom Novi opis Istre, ki je odlomek iz bogatega krajepisnega dela *Nova descrittione dell' Istria* (1611). V odlomku se ponovijo nekateri podatki, ki so jih zasledimo tudi pri starejših piscih (bitka pri Nezakciju, vdor Hunov, Otokar Premisl, oglejski patriarhi v Istri, odnos do Benetk, Trst v boju z Benečani, beneške vojne itd. Najdemo pa tudi opise istrskih krajev, običajev, noše ter veliko slikovnega gradiva.

V 17. stoletje spada tudi prispevek *Luca da Linda* Odlomek o Istri iz Splošnih in podrobnih zapisov in opisov sveta (1655). Poleg geografskih in etnografskih podatkov, je podana še upravna ureditev Istre. Zanimiva se zdi naslednja ugotovitev "Istrani so zelo prijazni, dobro govorijo slovanski in italijanski jezik, tako da uporabljajo enega in drugega, kar velja predvsem za prebivalce ob morju, ki se pogovarjajo predvsem z Italijani".

Prav tako 17. stoletju pripada *Baldassare Bonifacio*, pesnik in prvi rektor Akademije beneških plemenitašev ter član mnogih drugih akademij, od 1636 je bil tudi koprski škof. Spis Potovanje od Kopra do Pirana, ki je tu objavljen, je iz njegove rokopisne zapuščine. Piše med drugim o gradnji hiš, cest, številu prebivalcev Kopra, ki jih oceni na okrog 3000 v svojem času, o koprski akademiji, stolnici, v zvezi s Piranom razpravlja o izvoru imena, tudi tu govori o številu prebivalcev in to število primerja s Koprom. Biografske predstavitve in izčrpne opombe vseh zadnjih petih avtorjev je prispeval D. Darovec.

Najbolj poznan avtor 17. stoletja je nedvomno *Janez Vajkard Valvasor*, ki je za razliko od ostalih pisal v nemščini. Iz Valvasorja so o Istri bili doslej prevedeni le posamezni odlomki. Za to publikacijo je Eva Holz napisala Valvasorjevo biografijo s podatki o njegovem delu, izbrala in prevedla iz njegove *Slave* (1689) obširne opise Istre, ki jih doslej v slovenščini nismo imeli in jih opremila z opombami. Tu je tematika zelo različna (o gospodarski dejavnosti, vaseh in mestih, gradovih, starih prebivalcih Istre, jeziku). Med drugim Valvasor omenja, da Istrani govorijo dva jezika, prvi je istrski (!), ki je podoben dalmatinskemu, drugi pa italijanski, vendar popačen. Piše tudi o vraževerju, poročnih obredih, navaja pregled pičenskih škofov, pri pisanju so mu bili v pomoč odgovori župnikov, ki jih je dobil na svoj vprašalnik. Samo tekst o Valvasorju, prevod njegovega dela in opombe obsegajo preko 100 strani.

Zadnji predstavljeni avtor spada že v začetek 18. stoletja. Gre za *Giovannia Battista Polceniga*, ki nam ga je predstavil D. Darovec. Polcenigo je bil po rodu iz Trevisa in je v službi Benetk opravljal visoke vojaške funkcije. V njegovem Poročilu o stanju in potrebah Kopra (1701), ki je nastalo po nalogu beneškega senata, je opis obrambne usposobljenosti istrskih mest (Koper, Milje, Piran, Novigrad, Poreč, Pulj), navedeni so celo sezname bronastega topništva v Kopru, bakrenih in železnih topov v Miljah, seznam artilerije v Rovinju ter ves manjkajoči material. Pisec očitno ni bil najbolj zadovoljen z obrambno usposobljenostjo istrskih mest.

Knjiga, ki jo imamo pred seboj je rezultat dveh raziskovalnih projektov pri Znanstveno-raziskovalnem središču Republike Slovenije v Kopru, nosilka prvega (Mediterranske gospodarske panoge severne Istre) je Eva Holz, nosilec drugega (Civilizacijsko-kulturna podoba slovenske Istre) pa Darko Darovec. Projekta sofinancirajo Ministrstvo za znanost in tehnologijo in Ministrstvo za kulturo ter Mestna občina Koper, k izidu knjige pa so pripomogli še drugi sponzorji. Nenazadnje je treba poudariti, da je publikacija zelo lepo opremljena z vrsto zanimivih ilustracij in kart starejšega datuma, dodan je seznam virov in literature o zgodovini Istre, knjiga ima tudi povzetka v italijanščini in angleščini.

Olga Janša-Zorn

Zora Torkar, **“Beži Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud’ Kamniku gliha nič ni”**. **Najpremožnejši meščani Kamnika v drugi polovici 19. stoletja**. Kamnik: Kulturni center, 1996. 187 strani.

Marija Klobčar, **Kamničani. Med izročilom in sodobnostjo. Življenje kamniških meščanov od leta 1880 do druge svetovne vojne**. Ljubljana: Založba ZRC, 1998, 263 strani.

V kratkem časovnem razmaku sta izšli dve deli, v katerih avtorici obravnavata podobno tematiko vezano na razkrivanje socialne strukture v meščanski družbi mesta Kamnika v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja. Ker gre za dva različna pristopa in dve različni metodi raziskave imamo priložnost primerjalne študije obeh del. Zgodovinarica Zora Torkar je skušala z zgodovinsko metodo obdelati najpremožnejše meščane Kamnika v drugi polovici 19. stoletja ter orisati njihov status, navade, običaje in način življenja. Drugo pot je ubrala etnologinja Marija Klobčar, ki je z upoštevanjem etnološkega pristopa nameravala izdelati celovito etnološko podobo nekega kraja pri nas, pri čemer je kmalu prišla do spoznanja, da je Kamnik nekaj posebnega, nekaj, kar še vedno zaznamuje samobitnost mesta. Obe študiji sta nastali neodvisno druga od druge, se dopolnjujeta, večkrat prekrivata, pa tudi razhajata. V podrobni oceni bom skušal na to opozoriti.

Torkarjeva poudarja, da je ponovno poraslo zanimanje za vsakdanje življenje naših prednikov. V središču pozornosti je zopet človek kot tak: navade, vloga v družbi, njegovo mišljenje in vedenje ter zanimanje. Opredelila se je za obravnavo najpremožnejših kamniških rodbin, ki sicer predstavljajo le okoli 5–8 % celotnega prebivalstva. Metodološko se je odločila za vzorčno raziskavo in je izbrala le 60 najpremožnejših rodbin. Zanima jo predvsem izvor njihovega premoženja: ali so več dohodka pridobili od zemljiške posesti in drugih nepremičnin, ali je pri njih prevladovala posebna dobičkonosna gospodarska dejavnost.

Pri Klobčarjevi gre za študijo o genezi in identiteti t.i. purgarstva. Zaradi purgarskih pravic se ji je zdel Kamnik še posebno privlačen in vreden podrobnejšega raziskovanja. Purgarstvo namreč tvori specifično identiteto mesta in je močno navzoče v njegovem samozavedanju. Zato je tradiciji zavezanemu purgarstvu v raziskavi namenjen sorazmerno večji delež, kot ostalim slojem prebivalstva, tujcem, inteligenci, služkinjam, delavcem, revežem. Vendar je tudi te sloje vključila do te mere, kolikor je bilo potrebno za razumevanje celote.

Časovno se je Torkarjeva omejila na drugo polovico 19. stoletja, medtem ko je časovni razpon Klobčarjeve precej širši, saj sega od leta 1880, ko je bila s predrtjem Klanca simbolično zabrisana pregrad med Mestom in najbogatejšim predmestjem Šutno ter pričetkom druge svetovne vojne.

Prostorski okvir se je v obeh raziskavah izkazal za ustreznega. Kamnik je po mnenju obeh avtoric dovolj majhen, da je obvladljiv in dovolj raznolik, da poleg socialne in profesionalne razslojenosti omogoča opazovanje prostorske diferenciacije. Prostorska razčlenjenost na mesto, stara predmestja ter nova predmestja priključena sredi 19. stoletja, ponuja zelo podrobno opazovanje posamičnih mikro območij in razmerji med njimi. Prav njegova majhnost hkrati omogoča, da je njen posameznik dovolj viden.

K takšnemu pristopu so obe avtorici usmerjali tudi viri, ki sta jih pri raziskovalnem delu uporabljali.